

Dyscyplina finansów publicznych jako instrument wspomagający prawidłowe wykonywanie umów w sprawach zamówień publicznych - dopuszczalność modyfikacji umowy, obowiązek dochodzenia roszczeń, ugoda, skutki niewykonania zobowiązania

Wojciech Robaczyński

Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

Główna Komisja Orzekająca

Warszawa, 25.06.2021 r.

Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- DZIAŁ I
- Przepisy ogólne
- Art. 1. Ustawa określa zasady i zakres odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, organy właściwe oraz postępowanie w sprawach o naruszenie dyscypliny finansów publicznych.

Zakres podmiotowy uondfp

- Art. 4 ust. 1. Odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych podlegają, z zastrzeżeniem art. 4a:
  - 1) osoby wchodzące w skład organu wykonującego budżet lub plan finansowy jednostki sektora finansów publicznych albo organu zarządzającego podmiotu niezaliczanego do sektora finansów publicznych, któremu przekazano do wykorzystania lub dysponowania środki publiczne, lub zarządzającego mieniem tych jednostek lub podmiotów;
  - 2) kierownicy jednostek sektora finansów publicznych;
  - 3) pracownicy jednostek sektora finansów publicznych lub inne osoby, którym odrębną ustawą lub na jej podstawie powierzono wykonywanie obowiązków w takiej jednostce, których niewykonanie lub nienależyte wykonanie stanowi czyn naruszający dyscyplinę finansów publicznych, z zastrzeżeniem ust. 2;
  - 4) osoby wykonujące w imieniu podmiotu niezaliczanego do sektora finansów publicznych, któremu przekazano do wykorzystania lub dysponowania środki publiczne, czynności związane z wykorzystaniem tych środków lub dysponowaniem tymi środkami.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Zakres podmiotowy uondfp - cd.

- **Art. 4a.** Odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych określone w art. 13 podlegają:
  - 1) osoby zobowiązane lub upoważnione do działania w imieniu podmiotu, któremu odrębną ustawą lub na jej podstawie albo na podstawie umowy lub w drodze porozumienia powierzono określone zadania związane z realizacją programu finansowanego z udziałem środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, niepodlegających zwrotowi środków z pomocy udzielanej przez państwa członkowskie Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) lub innych środków pochodzących ze źródeł zagranicznych niepodlegających zwrotowi, zwanych dalej "środkami unijnymi lub zagranicznymi";
  - 2) osoby zobowiązane do realizacji projektu finansowanego z udziałem środków unijnych lub zagranicznych, którym przekazano środki publiczne przeznaczone na realizację tego projektu lub które wykorzystują takie środki;
  - 3) osoby zobowiązane lub upoważnione do działania w imieniu podmiotu zobowiązanego do realizacji projektu finansowanego z udziałem środków unijnych lub zagranicznych, któremu przekazano środki publiczne przeznaczone na realizację tego projektu lub który wykorzystuje takie środki.

Odpowiedzialność za naruszenie dyscypliny finansów publicznych jako system

- wyczerpujący zakres przedmiotowy odpowiedzialności w art. 5-18c uondfp - brak „regulacji pozakodeksowych”

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

istota odpowiedzialności

- Odpowiedzialność o charakterze represyjnym, zbliżona do systemu odpowiedzialności karnej i wykroczeniowej
- Nie jest to jednak odpowiedzialność karna – jej wymierzanie nie następuje na podstawie wyroku sądu, ale pozasądowego organu orzekającego

niezależność odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Art. 25 ust. 1. Odpowiedzialność za naruszenie dyscypliny finansów publicznych jest niezależna od odpowiedzialności określonej innymi przepisami prawa (...).

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

reguła intertemporalna

- Art. 24 ust. 1. Jeżeli w czasie orzekania w sprawie o naruszenie dyscypliny finansów publicznych obowiązuje ustawa inna niż w czasie popełnienia tego naruszenia, stosuje się ustawę nową, z tym że należy stosować ustawę obowiązującą w czasie popełnienia naruszenia, jeżeli jest ona względniejsza dla sprawcy.

Nullum crimen sine culpa - wina jako podstawa odpowiedzialności

- Art. 19 ust. 2. Odpowiedzialność za naruszenie dyscypliny finansów publicznych ponosi osoba, której można przypisać winę w czasie popełnienia naruszenia. Nie można przypisać winy, jeżeli naruszenia nie można było uniknąć mimo dołożenia staranności wymaganej od osoby odpowiedzialnej za wykonanie obowiązku, którego niewykonanie lub nienależyte wykonanie stanowi czyn naruszający dyscyplinę finansów publicznych.

ignorantia legis excusat neminem

- Art. 23 ust. 1. Nieświadomość tego, że działanie lub zaniechanie stanowi naruszenie dyscypliny finansów publicznych, nie wyłącza odpowiedzialności, chyba że nieświadomość była usprawiedliwiona.

stan wyższej konieczności

- Art. 27 ust. 1. Nie dochodzi się odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych w przypadku działania lub zaniechania podjętego wyłącznie w celu ograniczenia skutków zdarzenia losowego.
- 2. Zdarzeniem losowym, o którym mowa w ust. 1, jest zdarzenie wywołane przez czynniki zewnętrzne, którego nie można przewidzieć z pewnością, w szczególności zagrażające bezpośrednio życiu lub zdrowiu ludzi lub grożące powstaniem szkody niewspółmiernie większej niż spowodowana działaniem lub zaniechaniem naruszającym dyscyplinę finansów publicznych.

stopień szkodliwości

- Art. 28 ust. 1. Nie dochodzi się odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych, którego stopień szkodliwości dla finansów publicznych jest znikomy.
- 1a. Przy ocenie stopnia szkodliwości dla finansów publicznych naruszenia dyscypliny finansów publicznych uwzględnia się wagę naruszonych obowiązków, sposób i okoliczności ich naruszenia, a także skutki naruszenia.

Stopień szkodliwości na tle zamówień publicznych - art. 28 ust. 3 uondfp

Przy ocenie stopnia szkodliwości dla finansów publicznych naruszenia dyscypliny finansów publicznych niewywołującego skutków finansowych uwzględnia się w szczególności wagę naruszonych obowiązków oraz sposób i okoliczności ich naruszenia, w tym w przypadku naruszenia dyscypliny finansów publicznych określonego w art. 17 i 17a - sposób naruszenia zasady uczciwej konkurencji lub zasady równego traktowania wykonawców.

domniemanie niewinności

- Art. 76 ust. 1. Obwinionego uważa się za niewinnego, dopóki jego odpowiedzialność za naruszenie dyscypliny finansów publicznych nie zostanie udowodniona i potwierdzona prawomocnym orzeczeniem w sprawie o naruszenie dyscypliny finansów publicznych.
- 2. Obwiniony nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności i może bez podania powodów odmówić składania wyjaśnień lub odpowiedzi na poszczególne pytania.

Organy właściwe w sprawach o naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Organy właściwe do wypełniania funkcji oskarżyciela (rzecznicy dyscypliny finansów publicznych, Główny Rzecznik Dyscypliny Finansów Publicznych)
- Organy orzekające (komisje orzekające, Główna Komisja Orzekająca)

Przedawnienie

- Art. 38 ust. 1. Karalność naruszenia dyscypliny finansów publicznych ustaje, jeżeli od czasu jego popełnienia upłynęły 3 lata. Jeżeli jednak w tym okresie wszczęto postępowanie o naruszenie dyscypliny finansów publicznych, karalność ustaje z upływem 2 lat od zakończenia tego okresu.

- Czyny stanowiące naruszenie dyscypliny finansów publicznych – art. 5-18c ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

Nieustalenie należności

- Art. 5. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest:
- 1) nieustalenie należności Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych albo ustalenie takiej należności w wysokości niższej niż wynikająca z prawidłowego obliczenia;

Niepobranie lub niedochodzenie należności

- 2) niepobranie lub niedochodzenie należności Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych albo pobranie lub dochodzenie tej należności w wysokości niższej niż wynikająca z prawidłowego obliczenia;

Obowiązek ustalania i dochodzenia należności

- Art. 42 ust. 5 ustawy o finansach publicznych
- Jednostki sektora finansów publicznych są obowiązane do ustalania przypadających im należności pieniężnych, w tym mających charakter cywilnoprawny, oraz terminowego podejmowania w stosunku do zobowiązanych czynności zmierzających do wykonania zobowiązania.

Inne niezgodne z prawem czynności dotyczące należności

- 3) niezgodne z przepisami umorzenie należności Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych, odroczenie jej spłaty lub rozłożenie spłaty na raty albo dopuszczenie do przedawnienia tej należności;

Wydatek bez upoważnienia

- Art. 11. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest dokonanie wydatku ze środków publicznych bez upoważnienia określonego ustawą budżetową, uchwałą budżetową lub planem finansowym albo z przekroczeniem zakresu tego upoważnienia lub z naruszeniem przepisów dotyczących dokonywania poszczególnych rodzajów wydatków.

zobowiązanie bez upoważnienia

- Art. 15. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest zaciągnięcie lub zmiana zobowiązania bez upoważnienia określonego ustawą budżetową, uchwałą budżetową lub planem finansowym albo z przekroczeniem zakresu tego upoważnienia lub z naruszeniem przepisów dotyczących zaciągania lub zmiany zobowiązań przez jednostkę sektora finansów publicznych.

Odpowiedzialność głównego księgowego

- Art. 18b. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest niedokonanie lub nienależyte dokonanie wstępnej kontroli zgodności operacji gospodarczej lub finansowej z planem finansowym lub kompletności i rzetelności dokumentów dotyczących takiej operacji, jeżeli miało ono wpływ na: (...)
- 2) zaciągnięcie zobowiązania niemieszczącego się w planie finansowym jednostki sektora finansów publicznych.

niewykonanie w terminie zobowiązania

- Art. 16. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest niewykonanie w terminie zobowiązania jednostki sektora finansów publicznych, w tym obowiązku zwrotu należności celnej, podatku, nadpłaty lub nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne lub zdrowotne, którego skutkiem jest zapłata odsetek, kar lub opłat albo oprocentowanie tych należności.

Naruszenia związane z zamówieniami publicznymi – art. 17 uondfp

- Czyny stanowiące naruszenia dyscypliny finansów publicznych określone w art. 17 uondfp dotyczą w zdecydowanej większości procesu udzielania zamówienia – wykonania zamówienia dotyczy art. 17 ust. 6

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Art. 17 ust. 6 uondfp

- Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest zmiana umowy w sprawie zamówienia publicznego, umowy na usługi społeczne i inne szczególne usługi lub umowy ramowej z naruszeniem przepisów o zamówieniach publicznych.

Umowa w sprawie zamówienia publicznego jako umowa cywilnoprawna – Pzp z 2004 r.

- Art. 14 ust. 1. Do czynności podejmowanych przez zamawiającego i wykonawców w postępowaniu o udzielenie zamówienia stosuje się przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (...), jeżeli przepisy ustawy nie stanowią inaczej.
- Art. 139 ust. 1. Do umów w sprawach zamówień publicznych, zwanych dalej "umowami", stosuje się przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny, jeżeli przepisy ustawy nie stanowią inaczej.

Umowa w sprawie zamówienia publicznego jako umowa cywilnoprawna – Pzp z 2019 r.

- Art. 8 ust. 1. Do czynności podejmowanych przez zamawiającego, wykonawców oraz uczestników konkursu w postępowaniu o udzielenie zamówienia i konkursie oraz do umów w sprawach zamówień publicznych stosuje się przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (...), jeżeli przepisy ustawy nie stanowią inaczej.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Pzp z 2004 r. a Pzp z 2019 r.

- Art. 91. 1. pwpzp: Do umów w sprawie zamówienia publicznego oraz umów ramowych, o których mowa w ustawie uchylanej w art. 89, zawartych:
  - 1) przed dniem 1 stycznia 2021 r.,
  - 2) po dniu 31 grudnia 2020 r., w następstwie postępowań o udzielenie zamówienia wszczętych przed dniem 1 stycznia 2021 r.
- - stosuje się przepisy dotychczasowe.

Profesjonalizacja kadr w zamówieniach publicznych

wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 20 czerwca 2013 r. (I ACa 80/13):

- Artykuł 139 ust. 1 pzp potwierdza cywilistyczny charakter instytucji zamówień publicznych.
Do umów w sprawach zamówień publicznych stosuje się bowiem przepisy k.c., chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej, przy czym wyłączenie przepisów k.c. uzależnione jest od istnienia odrębnej regulacji w pzp.
(...)

wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 20 czerwca 2013 r. (I ACa 80/13) – c.d.

- Nie zawsze (...) reguły kodeksowe będą przystawać do sytuacji wyznaczonych rygoryzmem formalnym prawa zamówień publicznych. Obrót dokonywany na podstawie wskazanej regulacji, mimo zasadniczo cywilnoprawnego charakteru, wykazuje specyficzne cechy skutkujące koniecznością uwzględnienia również prawa publicznego i założeń systemowych, które stały się dla niej ratio legis.

zasada swobody umów

- art. 353¹ k.c.: Strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

płaszczyzny swobody umów

- swoboda w zakresie podjęcia decyzji o zawarciu umowy
- swoboda wyboru kontrahenta
- swoboda w zakresie treści umowy
- swoboda co do formy umowy

Ograniczenia swobody umów w odniesieniu do zamówień publicznych - m.in. w zakresie:

- trybu zawarcia umowy,
- wyboru kontrahenta,
- formy umowy,
- treści umowy,
- wykonywania umowy – w tym jej modyfikacji (art. 144 Pzp z 2004 r., art. 454-455 Pzp z 2019 r.).

Wieloaspektowość nieprawidłowości umowy w sprawie zamówienia publicznego

- sprzeczność z kodeksem cywilnym
- sprzeczność z Prawem zamówień publicznych
- sprzeczność z ustawą o finansach publicznych

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Zasadnicze pytanie:

- W jaki sposób reguły odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych wspierać mogą zasady wykonywania zobowiązań - w tym wynikających z zamówień publicznych - określone w prawie cywilnym i prawie finansowym?

Zasady sprawiedliwości kontraktowej w Pzp z 2019 r.

- Art. 433. Projektowane postanowienia umowy nie mogą przewidywać:
  - 1) odpowiedzialności wykonawcy za opóźnienie, chyba że jest to uzasadnione okolicznościami lub zakresem zamówienia;
  - 2) naliczania kar umownych za zachowanie wykonawcy niezwiązane bezpośrednio lub pośrednio z przedmiotem umowy lub jej prawidłowym wykonaniem;
  - 3) odpowiedzialności wykonawcy za okoliczności, za które wyłączną odpowiedzialność ponosi zamawiający;
  - 4) możliwości ograniczenia zakresu zamówienia przez zamawiającego bez wskazania minimalnej wartości lub wielkości świadczenia stron.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Zasada współdziałania stron w Pzp z 2019 r.

- Art. 431. Zamawiający i wykonawca wybrany w postępowaniu o udzielenie zamówienia obowiązani są współdziałać przy wykonaniu umowy w sprawie zamówienia publicznego (...), w celu należytej realizacji zamówienia.

dfp a przedawnienie roszczeń umownych

- Art. 117 § 1 k.c.: Z zastrzeżeniem wyjątków w ustawie przewidzianych, roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu.

termin przedawnienia

- Art. 118 k.c.: Jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej, termin przedawnienia wynosi sześć lat, a dla roszczeń o świadczenia okresowe oraz roszczeń związanych z prowadzeniem działalności gospodarczej - trzy lata. Jednakże koniec terminu przedawnienia przypada na ostatni dzień roku kalendarzowego, chyba że termin przedawnienia jest krótszy niż dwa lata.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

termin przedawnienia

- Art. 125 § 1: Roszczenie stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo orzeczeniem sądu polubownego, jak również rozczenie stwierdzone ugodą zawartą przed sądem albo przed sądem polubownym albo ugodą zawartą przed mediatorem i zatwierdzoną przez sąd, przedawnia się z upływem sześciu lat. Jeżeli stwierdzone w ten sposób rozczenie obejmuje świadczenia okresowe, rozczenie o świadczenie okresowe należne w przyszłości ulega przedawnieniu trzyletniemu.

przedawnienie roszczenia w świetle ustawy
o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów
publicznych

- Art. 5 ust. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest: (...)
- 3) niezgodne z przepisami umorzenie należności Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych, odroczenie jej spłaty lub rozłożenie spłaty na raty albo dopuszczenie do przedawnienia tej należności

wydatkowanie środków publicznych wg ustawy o finansach publicznych

Art. 44 ust. 3. Wydatki publiczne powinny być dokonywane:

- 1) w sposób celowy i oszczędny, z zachowaniem zasad:
  - a) uzyskiwania najlepszych efektów z danych nakładów,
  - b) optymalnego doboru metod i środków służących osiągnięciu założonych celów;
- 2) w sposób umożliwiający terminową realizację zadań;
- 3) w wysokości i terminach wynikających z wcześniej zaciągniętych zobowiązań.

nieprawidłowo dokonane wydatki w świetle ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Art. 11 ust. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest dokonanie wydatku ze środków publicznych bez upoważnienia określonego ustawą budżetową, uchwałą budżetową lub planem finansowym albo z przekroczeniem zakresu tego upoważnienia lub z naruszeniem przepisów dotyczących dokonywania poszczególnych rodzajów wydatków.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

niewykonanie umowy w świetle ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Art. 16 ust. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest niewykonanie w terminie zobowiązania jednostki sektora finansów publicznych, w tym obowiązku zwrotu należności celnej, podatku, nadpłaty lub nienależnie opłaconych składek na ubezpieczenie społeczne lub zdrowotne, którego skutkiem jest zapłata odsetek, kar lub opłat albo oprocentowanie tych należności.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

obowiązek dochodzenia roszczeń
cywilnoprawnych wg ustawy o finansach
publicznych

- Art. 42. 5. Jednostki sektora finansów publicznych są obowiązane do ustalania przypadających im należności pieniężnych, w tym mających charakter cywilnoprawny, oraz terminowego podejmowania w stosunku do zobowiązanych czynności zmierzających do wykonania zobowiązania.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

niedochodzenie należności cywilnoprawnych
w świetle ustawy o odpowiedzialności za
naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Art. 5. 1. Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest: (...)
- 2) niepobranie lub **niedochodzenie należności** Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych albo pobranie lub dochodzenie tej należności w wysokości niższej niż wynikająca z prawidłowego obliczenia; (...)

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

ugoda wg k.c.

- Art. 917. Przez ugodę strony czynią sobie wzajemne ustępstwa w zakresie istniejącego między nimi stosunku prawnego w tym celu, aby uchylić niepewność co do roszczeń wynikających z tego stosunku lub zapewnić ich wykonanie albo by uchylić spór istniejący lub mogący powstać.

ugoda wg ustawy o finansach publicznych

- Art. 54a. 1. Jednostka sektora finansów publicznych może zawrzeć ugodę w sprawie spornej należności cywilnoprawnej w przypadku dokonania oceny, że skutki ugody są dla tej jednostki lub odpowiednio Skarbu Państwa albo budżetu jednostki samorządu terytorialnego korzystniejsze niż prawdopodobny wynik postępowania sądowego albo arbitrażowego.

ugoda wg ustawy o finansach publicznych

- 2. Ocena skutków ugody nastąpi, w formie pisemnej, z uwzględnieniem okoliczności sprawy, w szczególności zasadności spornych żądań, możliwości ich zaspokojenia i przewidywanego czasu trwania oraz kosztów postępowania sądowego albo arbitrażowego.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

wykonanie umowy w świetle ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych

- Art. 5 ust. 4. Nie stanowi naruszenia dyscypliny finansów publicznych, o którym mowa w ust. 1, wykonanie wiążącej umowy.
- Art. 11 ust. 2. Nie stanowi naruszenia dyscypliny finansów publicznych dokonanie wydatku ze środków publicznych na podstawie wiążącej umowy.
- Art. 15 ust. 2. Nie stanowi naruszenia dyscypliny finansów publicznych zaciągnięcie lub zmiana zobowiązania na podstawie umowy zawartej zgodnie z przepisami prawa.

swoboda umów a modyfikacje stosunku umownego
w kontekście odpowiedzialności z art. 17 ust. 6 uondfp

- Modyfikacje stosunku obligacyjnego:
  - a) podmiotowe (zmiana strony umowy)
  - b) przedmiotowe (zmiana treści umowy)

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylająca dyrektywę 2004/18/WE, (Dz.Urz. UE L 94 z 28.03.2014)

- art. 72 - „Modyfikacja umów w okresie ich obowiązywania”

Pzp z 2019 r.

- Rozdział 3
- Zmiana umowy
- Art. 454. 1. Istotna zmiana zawartej umowy wymaga przeprowadzenia nowego postępowania o udzielenie zamówienia.
- 2. Zmiana umowy jest istotna, jeżeli powoduje, że charakter umowy zmienia się w sposób istotny w stosunku do pierwotnej umowy, w szczególności jeżeli zmiana:

Pzp z 2019 r.

- 1) wprowadza warunki, które gdyby zostały zastosowane w postępowaniu o udzielenie zamówienia, to wzięliby w nim udział lub mogliby wziąć udział inni wykonawcy lub przyjęte zostałyby oferty innej treści;
- 2) narusza równowagę ekonomiczną stron umowy na korzyść wykonawcy, w sposób nieprzewidziany w pierwotnej umowie;
- 3) w sposób znaczny rozszerza albo zmniejsza zakres świadczeń i zobowiązań wynikający z umowy;
- 4) polega na zastąpieniu wykonawcy, któremu zamawiający udzielił zamówienia, nowym wykonawcą w przypadkach innych, niż wskazane w art. 455 ust. 1 pkt 2.

wyrok WSA w Warszawie z 16.10.2015 r.
(VIII SA/Wa 210/15)

- Za istotną należy uznać taką zmianę, która wprowadza warunki, które gdyby zostały ujęte w ramach pierwotnej procedury udzielania zamówienia, umożliwiłyby dopuszczenie innych oferentów niż ci, którzy zostali pierwotnie dopuszczeni, lub umożliwiłyby dopuszczenie innej oferty niż ta, która została pierwotnie dopuszczona, a nadto pozwoliłaby oferentom przedstawić znacząco odmienną ofertę.

wyrok Trybunału Sprawiedliwości z 19 czerwca 2008 r. (Presstext Nachrichtenagentur GmbH v. Republik Österreich), C-454/06

- W istocie zmiany w postanowieniach zamówienia publicznego w czasie jego trwania stanowią udzielenie nowego zamówienia w rozumieniu dyrektywy 92/50, jeżeli charakteryzują się one cechami w sposób istotny odbiegającymi od postanowień pierwotnego zamówienia i w związku z tym mogą wskazywać na wolę ponownego negocjowania przez strony podstawowych ustaleń tego zamówienia. Zmiana zamówienia publicznego w czasie jego trwania może być uznana za istotną, jeżeli wprowadza ona warunki, które gdyby zostały ujęte w ramach pierwotnej procedury udzielania zamówienia, umożliwiłyby dopuszczenie innych oferentów niż ci, którzy zostali pierwotnie dopuszczeni.

- Art. 455. 1. Dopuszczalna jest zmiana umowy bez przeprowadzenia nowego postępowania o udzielenie zamówienia:
- 1) niezależnie od wartości tej zmiany, o ile została przewidziana w ogłoszeniu o zamówieniu lub dokumentach zamówienia, w postaci jasnych, precyzyjnych i jednoznacznych postanowień umownych, które mogą obejmować postanowienia dotyczące zasad wprowadzania zmian wysokości ceny, jeżeli spełniają one łącznie następujące warunki:
  - a) określają rodzaj i zakres zmian,
  - b) określają warunki wprowadzenia zmian,
  - c) nie przewidują takich zmian, które modyfikowałyby ogólny charakter umowy;

- 2) gdy nowy wykonawca ma zastąpić dotychczasowego wykonawcę:
  - a) jeżeli taka możliwość została przewidziana w postanowieniach umownych, o których mowa w pkt 1, lub
  - b) w wyniku sukcesji, wstępując w prawa i obowiązki wykonawcy, w następstwie przejęcia, połączenia, podziału, przekształcenia, upadłości, restrukturyzacji, dziedziczenia lub nabycia dotychczasowego wykonawcy lub jego przedsiębiorstwa, o ile nowy wykonawca spełnia warunki udziału w postępowaniu, nie zachodzą wobec niego podstawy wykluczenia oraz nie pociąga to za sobą innych istotnych zmian umowy, a także nie ma na celu uniknięcia stosowania przepisów ustawy, lub
  - c) w wyniku przejęcia przez zamawiającego zobowiązań wykonawcy względem jego podwykonawców, w przypadku, o którym mowa w art. 465 ust. 1;

- 3) jeżeli dotyczy realizacji, przez dotychczasowego wykonawcę, dodatkowych dostaw, usług lub robót budowlanych, a w przypadku zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa - usług lub robót budowlanych, których nie uwzględniono w zamówieniu podstawowym, o ile stały się one niezbędne i zostały spełnione łącznie następujące warunki:

- a) zmiana wykonawcy nie może zostać dokonana z powodów ekonomicznych lub technicznych, w szczególności dotyczących zamienności lub interoperacyjności wyposażenia, usług lub instalacji zamówionych w ramach zamówienia podstawowego,
- b) zmiana wykonawcy spowodowałaby istotną niedogodność lub znaczne zwiększenie kosztów dla zamawiającego,
- c) wzrost ceny spowodowany każdą kolejną zmianą nie przekracza 50% wartości pierwotnej umowy, a w przypadku zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa łączna wartość zmian nie przekracza 50% wartości pierwotnej umowy, z wyjątkiem należycie uzasadnionych przypadków;

- 4) jeżeli konieczność zmiany umowy spowodowana jest okolicznościami, których zamawiający, działając z należytą starannością, nie mógł przewidzieć, o ile zmiana nie modyfikuje ogólnego charakteru umowy a wzrost ceny spowodowany każdą kolejną zmianą nie przekracza 50% wartości pierwotnej umowy.

- 3. W przypadkach, o których mowa w ust. 1 pkt 3 i 4, zamawiający:
  - 1) nie może wprowadzać kolejnych zmian umowy w celu uniknięcia stosowania przepisów ustawy;
  - 2) po dokonaniu zmiany umowy zamieszcza ogłoszenie o zmianie umowy w Biuletynie Zamówień Publicznych lub przekazuje Urzędowi Publikacji Unii Europejskiej.

- 2. Dopuszczalne są również zmiany umowy bez przeprowadzenia nowego postępowania o udzielenie zamówienia, których łączna wartość jest mniejsza niż progi unijne oraz jest niższa niż 10% wartości pierwotnej umowy, w przypadku zamówień na usługi lub dostawy, albo 15%, w przypadku zamówień na roboty budowlane, a zmiany te nie powodują zmiany ogólnego charakteru umowy.

Przesłanka wartości zmian wg Pzp z 2004 r.

- 6) łączna wartość zmian jest mniejsza niż kwoty określone w przepisach wydanych na podstawie art. 11 ust. 8 i jest mniejsza od 10% wartości zamówienia określonej pierwotnie w umowie w przypadku zamówień na usługi lub dostawy albo, w przypadku zamówień na roboty budowlane - jest mniejsza od 15% wartości zamówienia określonej pierwotnie w umowie.

problem zmian podmiotowych

- Do 2016 r. art. 144 pzp nie miał zastosowania do zmian podmiotowych. Od 2016 r. – w ślad za dyrektywą – zmiany podmiotowe objęte zostały ogólnymi regułami dotyczącymi modyfikacji stosunków umownych w ramach zamówień publicznych.
- Ta sama uwaga dotyczy Pzp z 2019r.

zmiana umowy w warunkach epidemii COVID-19
wg art. 15r ustawy covidowej

- Art. 15r. 1. Strony umowy w sprawie zamówienia publicznego, w rozumieniu ustawy z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych, niezwłocznie, wzajemnie informują się o wpływie okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19 na należyte wykonanie tej umowy, o ile taki wpływ wystąpił lub może wystąpić. Strony umowy potwierdzają ten wpływ dołączając do informacji, o której mowa w zdaniu pierwszym, oświadczenia lub dokumenty, które mogą dotyczyć w szczególności:

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

zmiana umowy w warunkach epidemii COVID-19
wg art. 15 r ustawy covidowej

- 1) nieobecności pracowników lub osób świadczących pracę za wynagrodzeniem na innej podstawie niż stosunek pracy, które uczestniczą lub mogłyby uczestniczyć w realizacji zamówienia;
- 2) decyzji wydanych przez Głównego Inspektora Sanitarnego lub działającego z jego upoważnienia państwowego wojewódzkiego inspektora sanitarnego, w związku z przeciwdziałaniem COVID-19, nakładających na wykonawcę obowiązek podjęcia określonych czynności zapobiegawczych lub kontrolnych;
- 3) poleceń lub decyzji wydanych przez wojewodów, ministra właściwego do spraw zdrowia lub Prezesa Rady Ministrów, związanych z przeciwdziałaniem COVID-19, o których mowa w art. 11 ust. 1-3;

Profesjonalizacja kadr w zamówieniach publicznych

zmiana umowy w warunkach epidemii COVID-19
wg art. 15 r ustawy covidowej

- 4) wstrzymania dostaw produktów, komponentów produktu lub materiałów, trudności w dostępie do sprzętu lub trudności w realizacji usług transportowych;
- 5) innych okoliczności, które uniemożliwiają bądź w istotnym stopniu ograniczają możliwość wykonania umowy;
- 6) okoliczności, o których mowa w pkt 1-5, w zakresie w jakim dotyczą one podwykonawcy lub dalszego podwykonawcy.

zmiana umowy w warunkach epidemii COVID-19
wg art. 15r ustawy covidowej

- 6. Jeżeli umowa w sprawie zamówienia publicznego zawiera postanowienia dotyczące kar umownych lub odszkodowań z tytułu odpowiedzialności za jej niewykonanie lub nienależyte wykonanie z powodu oznaczonych okoliczności, strona umowy, o której mowa w ust. 1, w stanowisku, o którym mowa w ust. 3, przedstawia wpływ okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19 na należyte jej wykonanie oraz wpływ okoliczności związanych z wystąpieniem COVID-19, na zasadność ustalenia i dochodzenia tych kar lub odszkodowań, lub ich wysokość.

zmiana umowy w warunkach epidemii COVID-19
wg art. 15r ustawy covidowej

- 11. Przepisy ust. 1-9 stosuje się odpowiednio do umów w sprawie zamówień publicznych wyłączonych ze stosowania ustawy z dnia 11 września 2019 r. - Prawo zamówień publicznych.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

**Urząd
Zamówień
Publicznych**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

skutki niedozwolonej zmiany - unieważnienie

- art. 144 ust. 2. Pzp z 2004 r.: Postanowienie umowne zmienione z naruszeniem ust. 1-1b, 1d i 1e podlega unieważnieniu. Na miejsce unieważnionych postanowień umowy lub umowy ramowej wchodzi postanowienia umowne w pierwotnym brzmieniu.

skutki niedozwolonej zmiany - Pzp z 2019 r.

- Art. 459. 1. Prezes Urzędu może wystąpić do sądu o unieważnienie:
  - 1) zmiany umowy dokonanej z naruszeniem art. 454 i art. 455, (...)
  - 2. Uprawnienie, o którym mowa w ust. 1, wygasa z upływem 4 lat od dnia zawarcia umowy lub jej zmiany.

forma zmiany umowy

- art. 77 § 1 k.c.: Uzupelnienie lub zmiana umowy wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia.

forma zmiany umowy

- art. 139 ust. 2 Pzp z 2004 r.:
- Umowa wymaga, pod rygorem nieważności, zachowania formy pisemnej, chyba że przepisy odrębne wymagają formy szczególnej.
- art. 432 Pzp z 2019 r.:
- Umowa wymaga, pod rygorem nieważności, zachowania formy pisemnej, chyba że przepisy odrębne wymagają formy szczególnej.

forma zmiany umowy w warunkach epidemii COVID-19 wg ustawy covidowej

- Art. 15r. 10. W okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii oraz związanych z nimi ograniczeń w przemieszczaniu się, umowy w sprawie zamówienia publicznego zawierane są pod rygorem nieważności w formie pisemnej, albo za zgodą zamawiającego w postaci elektronicznej opatrzonej kwalifikowanym podpisem elektronicznym.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

klauzula rebus sic stantibus

- Istnieje możliwość uwzględnienia zmiany stosunków na podstawie wyroku sądu w oparciu o tzw. klauzulę rebus sic stantibus, jednak muszą być wówczas spełnione przesłanki określone w art. 357¹ k.c.
- nie jest to jednak zmiana umowna

art. 357¹ § 1 k.c.

- Jeżeli z powodu nadzwyczajnej zmiany stosunków spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażącą stratą, czego strony nie przewidywały przy zawarciu umowy, sąd może po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczyć sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet orzec o rozwiązaniu umowy. Rozwiązując umowę sąd może w miarę potrzeby orzec o rozliczeniach stron, kierując się zasadami określonymi w zdaniu poprzedzającym.

wyrok Krajowej Izby Odwoławczej z dnia 3 lipca 2020 r. (KIO 778/20)

- Zaistnienie okoliczności, których nie dało się wcześniej przewidzieć to sytuacja, której wystąpienie w normalnym stanie rzeczy byłoby bardzo mało prawdopodobne. Do takich okoliczności można zaliczyć zdarzenie losowe, awarie, katastrofy naturalne. Nieprzewidywalność sytuacji powinna być oceniana w sposób obiektywny i indywidualnie dla każdej sytuacji. Charakter niemożliwy do przewidzenia będzie miała również konieczność natychmiastowego udzielenia zamówienia, będąca rezultatem przeciągającego się bez winy zamawiającego postępowania o udzielenie zamówienia publicznego. Do takich sytuacji zaliczyć można wprowadzenie na terenie RP stanu epidemii.

postanowienie Sądu Okręgowego w Warszawie
z 29 stycznia 2021 r. (XVI GC 96/21)

- Sam jednak fakt wystąpienia epidemii oraz zmian gospodarczych i prawnych nie jest samoistną przesłanką ingerencji sądowej w treść stosunku zobowiązaniowego. Konieczne jest bowiem wykazanie, iż w następstwie tych zdarzeń wykonywanie ustalonego wcześniej zobowiązania byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami albo groziłoby jednej ze stron rażącą stratą. Określenie "rażąca strata" ma autonomiczny charakter i nie może być interpretowane w oderwaniu od istoty i celu konkretnego zobowiązania.

- klauzulę rebus sic stantibus stosuje sąd, a nie strony umowy, zatem jej zastosowanie (lub niezastosowanie) nie może być rozpatrywane na płaszczyźnie naruszenia dyscypliny finansów publicznych

wpływ COVID-19 na umowy o zamówienie publiczne

- B. Nowak-Górski, D. Mróz, K. Olszak: Stosowanie klauzuli rebus sic stantibus w dobie epidemii wirusa SARS-CoV-2, MoP 10/2020
- R. Strugała: Wpływ pandemii COVID-19 na wykonywanie umów w świetle art. 357¹ KC, MoP 11/2020
- K. Kurosz, W.P. Matysiak: Klauzula rebus sic stantibus w czasie pandemii, PPH 6/2020
- W. Robaczyński: Modyfikacja umowy o zamówienie publiczne w obliczu epidemii COVID-19, Kwartalnik PZP 4/2020

zmiana okoliczności w Pzp z 2004 r.

- art. 145 ust. 1: W razie zaistnienia istotnej zmiany okoliczności powodującej, że wykonanie umowy nie leży w interesie publicznym, czego nie można było przewidzieć w chwili zawarcia umowy, zamawiający może odstąpić od umowy w terminie 30 dni od powzięcia wiadomości o tych okolicznościach.

zmiana okoliczności w Pzp z 2019 r.

- Art. 456. 1. Zamawiający może odstąpić od umowy:
- 1) w terminie 30 dni od dnia powzięcia wiadomości o zaistnieniu istotnej zmiany okoliczności powodującej, że wykonanie umowy nie leży w interesie publicznym, czego nie można było przewidzieć w chwili zawarcia umowy, lub dalsze wykonywanie umowy może zagrozić podstawowemu interesowi bezpieczeństwa państwa lub bezpieczeństwu publicznemu;

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

**Urząd
Zamówień
Publicznych**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- art. 145 Pzp z 2004 r. oraz art. 456 Pzp z 2019 r. stosuje zamawiający, z tym że nieprawidłowe zastosowanie tego przepisu nie jest ujęte w katalogu naruszeń dyscypliny finansów publicznych związanych z zamówieniami publicznymi (art. 17 uondfp)

Odpowiedzialność kontraktowa

- Art. 471 k.c.: Dłużnik obowiązany jest do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które dłużnik odpowiedzialności nie ponosi.

kara umowna

- Art. 483 § 1. Można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy (kara umowna).
- § 2. Dłużnik nie może bez zgody wierzyciela zwolnić się z zobowiązania przez zapłatę kary umownej.

Pzp z 2019 r.

- Art. 433. Projektowane postanowienia umowy nie mogą przewidywać:
  - 1) odpowiedzialności wykonawcy za opóźnienie, chyba że jest to uzasadnione okolicznościami lub zakresem zamówienia;
  - 2) naliczania kar umownych za zachowanie wykonawcy niezwiązane bezpośrednio lub pośrednio z przedmiotem umowy lub jej prawidłowym wykonaniem;
  - 3) odpowiedzialności wykonawcy za okoliczności, za które wyłączną odpowiedzialność ponosi zamawiający;
  - 4) możliwości ograniczenia zakresu zamówienia przez zamawiającego bez wskazania minimalnej wartości lub wielkości świadczenia stron.

wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 30 listopada 2016 r. (I ACa 491/16)

- W świetle art. 353¹ k.c. swoboda umów ograniczona jest właściwościami (naturą) stosunku prawnego, przepisami ustawy oraz zasadami współżycia społecznego.(...)
Kara umowna – zgodnie z art. 483 i 484 k.c. - pełni funkcje odszkodowawczo-kompensacyjne, stymulujące dłużnika do prawidłowego wykonania zobowiązania oraz represyjne. Jej istotą jest obciążenie dłużnika obowiązkiem zapłaty określonej kwoty za niewykonanie lub nienależyte wykonanie przez niego umowy, niezależnie od tego, czy wierzyciel poniósł szkodę. Niewątpliwie sprzeczne z tak ukształtowaną przez ustawodawcę istotą (naturą) kary umownej byłoby przyjęcie obciążenia dłużnika karą umowną wtedy, gdy do niewykonania lub nienależytego wykonania umowy doszło z przyczyn obciążających wierzyciela.

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Urząd
Zamówień
Publicznych

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

kara umowna a szkoda

- Art. 484 § 1 k.c. : W razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania kara umowna należy się wierzycielowi w zastrzeżonej na ten wypadek wysokości bez względu na wysokość poniesionej szkody. Żądanie odszkodowania przenoszącego wysokość zastrzeżonej kary nie jest dopuszczalne, chyba że strony inaczej postanowiły.

uchwała Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2003r.
(skład 7 sędziów - zasada prawna), II CZP 61/03

- Zastrzeżenie kary umownej na wypadek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania nie zwalnia dłużnika z obowiązku jej zapłaty w razie wykazania, że wierzyciel nie poniósł szkody.

wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 20 lutego 2020 r. (I ACa 850/19)

- Zamieszczony w art. 484 § 1 k.c. zwrot "bez względu na wysokość poniesionej szkody" oznacza, że nie ma znaczenia sam fakt wystąpienia szkody, zatem przepis powyższy de lege lata modyfikuje ogólne zasady odpowiedzialności kontraktowej dłużnika w razie powstania obowiązku zapłaty przez niego kary umownej, gdyż jej zapłata powinna nastąpić bez względu na fakt wystąpienia i wysokość poniesionej szkody. Stosunek wysokości zastrzeżonej kary do wysokości szkody doznanej przez wierzyciela uznaje się natomiast za jedno z zasadniczych kryteriów oceny rażącego wygórowania kary umownej.

kara umowna a dyscyplina finansów publicznych

- Art. 5 ust. 1 uondfp: Naruszeniem dyscypliny finansów publicznych jest: (...)
- 2) niepobranie lub niedochodzenie należności Skarbu Państwa, jednostki samorządu terytorialnego lub innej jednostki sektora finansów publicznych albo pobranie lub dochodzenie tej należności w wysokości niższej niż wynikająca z prawidłowego obliczenia;

ustawa o finansach publicznych

- Art. 42 ust. 5: Jednostki sektora finansów publicznych są obowiązane do ustalania przypadających im należności pieniężnych, w tym mających charakter cywilnoprawny, oraz terminowego podejmowania w stosunku do zobowiązanych czynności zmierzających do wykonania zobowiązania.
- (obowiązek dochodzenia kary umownej na tle ufp)

zmniejszenie kary umownej

- Art. 484 § 2 k.c.: Jeżeli zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane, dłużnik może żądać zmniejszenia kary umownej; to samo dotyczy wypadku, gdy kara umowna jest rażąco wygórowana.
- (pole do ewentualnego zastosowania ugody, zgodnie z art. 917 k.c. i art. 54a ufp)

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

**Urząd
Zamówień
Publicznych**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- **Dziękuję za uwagę**

Profesjonalizacja kadr w zamówieniach publicznych